

leving, dan had het een heel andere mystiek op het oog.

Boven worden al negen klippen getoond, die de gezonde mystiek moet ontzeilen.

En er zijn er nog meer.

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Sociale Vrede.

VI.

In het eerste artikel is betoogd dat uit het begrip maatschappij voortvloeit, dat de sociale vrede bestaat in de harmonische ontwikkeling van alle geledingen. Het tweede artikel zette uiteen, dat deze zelfde beschouwing gezocht wordt door den inhoud van het begrip vrede. In het derde artikel is gehandeld over het onderscheid tusschen de sociale ongelijkheid en de sociale onvrede. Het vierde artikel gaf in het kort het standpunt van Rousseau weer, terwijl het vijfde in enkele trekken de Marxistische opvatting teekende.

Thans komen wij tot ons eigen standpunt. Of wilt ge, tot het onderscheid tusschen Rousseau en Calvin.

Dat onderscheid, dat diepgaand verschil teekent Prof. Bavinck in de volgende scherp-belijdende karakteristiek. „Calvin, zoo zegt hij, de klassiek gevormde humanist, de voorname in verschijning en manieren, de man van het klare verstand en den sterken wil, tegenover Rousseau, den onrustigen zwerveling, den man van het golvend sentiment, zonder logica in zijn denken, zonder stuur in zijn leven, den droomer en den zweeper, den eersten grooten romanticus der achttiende eeuw! Beiden hebben een verandering in hun leven ondergaan, maar bij Calvin bestond zo in een terugkeer van de dwalingen der Roomsche Kerk tot de waarheid en de vrijheid des Evangelies van Christus, bij Rousseau was ze niet meer dan een breken met alle cultuur en een terugkeer tot de instinctieve natuur. Calvin had bij het licht der Schrift de menselijke natuur leeren kennen als schuldig en onrein, maar Rousseau leerde, dat de natuur op zichzelf, vóór alle cultuur, goed was en schoon, zonder eenig bederf. Calvin zocht de oorzaak van alle ellende in de zonde, een persoonlijke daad, bestaande in ongehoorzaamheid aan de Goddelijke wet; Rousseau wierp alle schuld op de maatschappij en de beschaving, en werd tot tranen toe geroerd, als hij dacht hoe goed hij was; nooit had er een mensch zoo goed en medelijdend als hij op aarde geleefd! Calvin verwachtte niets van de natuur maar alles alleen van Gods genade in Christus; Rousseau had aan genade geen behoefte, en stelde alle heil in terugkeer tot de

natuur. Calvin in één woord wierp den mensch en alle schepsel diep in het stof terneer voor de overweldigende majesteit Gods, Rousseau verhief den mensch ten troon, zichzelf in de eerste plaats, ten koste van Gods recht en heilichheid“).

Aan dat laatste sluit ik mij hier aan.

Calvin heeft in alles God gezocht.

Voor hem was Gods souvereiniteit het hoogste en hij is nimmer bij den mensch blijven staan, maar altijd tot God teruggedaan. Zoo ook bij het moeilijk stuk der ongelijkheid. Darrin heeft hij wel terdege, zooals wij later zien zullen, de menselijke factoren erkend, en beleden, dat de mensch door zijn zonde schuldig staat aan de schrijnende disharmonie, doch hij heeft bij het licht dieper geschouwd. Hij is doorgedrongen en dat vooral bij de religieuze ongelijkheid, achter alle cultuur en natuur tot het welbehagen Gods, tot Zijn souvereine, vrijmachtige beschikking, als laatste en diepste oorzaak. De voorverordening is de laatste oorzaak van alle onderscheid onder de schepselen, in soort, in geslacht, in gaven, in alle zijn en zóó-zijn. Niet de vrije wil van den mensch, niet zijn verdienste of zijn waardigheid, niet de maatschappelijke ontwikkeling, niet de cultuur en zelfs niet de natuur, maar Gods almachtige en vrijmachtige, Zijn wijze en heilige wil is de springader van alle verscheidenheid in de eenheid. „De cultuur, de opvoeding, de vrije wil, is die oorzaak niet, want de fundamentele verschillen gaan daaraan vooraf, en zijn reeds in de natuur gegeven; en ook de natuur is die oorzaak niet, want deze ontstond niet en bestaat niet door zichzelf, maar wordt van haar aanvang af en altijd door gedragen door het woord van Gods kracht. Door Zijn wil zijn alle dingen, en zijn ze alle geschapen“).

De laatste grond van de ongelijkheid ligt dus in Gods wil.

Of wil men in Zijn vrijmacht en welbehagen.

Jezus heeft dit scherp uitgedrukt bij de genezing van den blindgeborene. Dan vragen de discipelen: waarom is deze blind geboren? Om eigen zonden kan niet, doch soms om de zonden der ouders? Maar de Meester antwoordt: noch om het een, noch om het ander. Er is een diepere oorzaak. „Dit is geschied opdat de werken Gods in hem zouden geopenbaard worden (Joh. 9:3), en de diepste reden ligt dus in het werk, in den wil, in het welbehagen des Heeren. Dat die man blind geboren was, moest geschieden, omdat God door die blindheid Zijn werk wilde werken. Maar daarin ligt ook opgesloten, dat wij het waarom van het zóó en niet anders zijn der dingen nooit doorgronden kunnen. „Zijn welbehagen, aldus Dr

¹ Bavinck, A. W. blz. 162.

² Idem, blz. 163.

KRONIEK.

Maar één.

Nu is ook Lenin heengegaan naar het land der dooden. Wat de kogels hebben gedaan met den Tsaar aller Russen, dat deed met hem een afgrijselijke ziekte. Alleen diepere vroomheid is in staat, de vergelijking terug te dringen, die zich haast vanzelf opdringt tusschen zijn dood en dien van de anderen, van wie bekend is, dat hun leven haast tegen het licht en hun dood een tasten in grauwe duisternis geweest is. Zeker is, dat de man, die eens schreef over de sterfgevallen van vervolgers van kerk en christendom, misschien is het Lactantius¹⁾, als hij nog leefde, weer stof vinden zou bij het te pronk gezette lijk van Lenin, die levend dood geweest is. Deze schrijver heeft, niet zonder eenigen schijn van welbehagen, de afgrijselijken van den dood van kerkvervolgers als keizer Galerius of Diocletianus breed uitgemeten en verband gelegd tusschen hun vreeselijken dood en hun antichristelijk leven en doen. En zoo heeft hij den christenen van zijn tijd een kwaden dienst gedaan. Wat is in tijden van kerkvervolging gevaarlijker, dan de prediking van een God, die op zijn heiligen tempel een bliksemafleider zet, opdat alleen daarbuiten zijn vuur insla? Zulke doen is een aanslag op het woord, dat het oordeel beginnen moet van het huis Gods, en op de vermaning, dat een christen, als hij de zweesplassen opvangt, niet maar zeggen moet, dat hij lijdt en dat hij dus wel een goed christen zijn zal, want niet alle littekenen zijn de littekenen van den Heere Jezus en ook in vervolging heeft de geslagnene zich af te vragen, of nu werkelijk alleen zijn christendom, dat heel-groote, dan wel mogelijk ook dit laag-bij-den-grond-sche hem kan voor de voeten geworpen worden, dat hij is „een doodslager of dief of kwaaddoener of één, die zich niet eens anders doen bemoeit“ (1 Petr. 4:15). Want onze rechtvaardiging ligt niet in den dood der antichristen, maar in den dood en het leven van Christus. Anders heeft zij geen enkel bewijs: het bestaan van Gods volk is evenmin te bewijzen als het bestaan van God.

Zestien eeuwen zijn verlopen, sinds uit bloed

en vuur en rookdamp opgestuwd is de wilde kreet om een bewijs van Gods rechtvaardigheid, gelijk die in het daareven genoemde boekje tot ons kwam. De dood van vervolgers!! Nu is geen mensch meer in staat, de kerk tot de uitgave van zulke boekjes te brengen, al is het materiaal ruimschoots aanwezig en al heeft Lenin meer gedaan tegen de kerk dan Galerius en Diocletianus en de man, van wien gezegd is: een stem Gods en niet eens menschen! Wij schrijven niet meer wat toen geschreven is.

Maar zijn wij sterker dan zij die zich bij deze dingen meer aan de zelfverdediging gewaagd dan in de theodicee verblijd hebben?

Het zal nog te bezien staan.

Men kan over het raadsel van de opkomst der antichristen zóó glad of zóó zelf-verzekerd heenloopen, dat aan de gedachte, of hun dood misschien een oplossing geven kon, niet eens toegekomen wordt.

Slechts die mensch, die, ook bij de doodenbaar van Lenin Trotzki kan hooren jubelen over zijn religie der toekomst, die geen „ergernis“ en geen „dwaasheid“ meer zal verdragen en die dan zijn toorn intoomt, als hij de vraag van zijn Meester hoort: „weet gij niet, van hoedanigen geest gij zijt?“, slechts die mensch zal sterker zijn dan Lenin en dan Lactantius en alle discipelen, die Samaritanen willen verdoemen.

Men zegt, dat Lenin eens op de vraag, of het hem niet aangreep, dat zooveel honderden op zijn bevel vermoord werden, gezegd heeft: voor het gevoel van die allen sterft er maar één; de pijn is zuiver persoonlijk. Met dit argument wordt, wanneer het gelden zou, ook de anti-militarist verslagen. Maar het is het onze niet. Het is een miskenning van de gedachte, dat de geest den last der bloedende gemeenschap torsen kan tot aan, tot over den dood. Het is historisch materialisme in zijn plompsen, stomsten vorm. En de verzen van de revolutionaire dichteres in Nederland, die „Makker lijtsij“ verheerlijkt en vergodelijkt en de klaagliederen van Trotzki, en de lyrische ontboezemingen van alle kranten, die aan Lenin zich gaven, ze zijn bij zijn sterfbed alle bezig te herroepen dat koude woord, dat als er een sterft, er maar EEN sterft, zoo zijn de dooden-zangen van Lenin's discipelen de vervloeking van

Kuyper, is de laatste mijlpaal, waartoe onze kennis voort kan reizen, niet wijl geen weg daarachter ligt, maar wijl die weg ons niet is ontsloten“).

Zoo nu staat het ook met de sociale ongelijkheid.

Die staat niet op zichzelf en los van al het andere.

Zij is met de gansche wereld der verscheidenheid een, en om haar te verstaan, moeten wij eerst in het oog houden, dat, zooals in het artikel over het begrip vrede is uiteengezet, de ongelijkheid door God is geschapen. Ge vindt ze in het plantenrijk, waar het leven opklimt van de eenvoudige grasspriet tot den breedgekruiden ceder. Zij is in het dierenrijk, waar de bonte mengeling, die van de plantenwereld evenaart. Zij openbaart zich niet minder in de legerscharen der engelen, waarin cherubijnen en serafijnen, tronen en heerschappijen, aartsengelen en machten den Heere dienen. Zij zal straks voorkomen in de maatschappij van het nieuwe Jeruzalem, waar bij gelijke zaligheid verschil in heerlijkheid de verlost en onderscheiden zal, en al die variatie rust tenslotte in het bestel Gods. Zoo ligt ook aan de maatschappelijke ongelijkheid Zijn wil ten grondslag. Zeker, op dit terrein heeft de zonde haar versturende invloed geëffend, en de ongelijkheden zijn, zooals wij later zullen zien tot schrijnende contrasten geworden, maar de ongelijkheid zelve heeft het welbehagen des Heeren tot basis. Immers, het onderscheid tusschen man en vrouw, tusschen ouders en kinderen, tusschen den geleerde en ongeleerde, tusschen den man met den helderen kijk en den stumper zijn geen verschillen, die uit de natuur te verklaren zijn, of door maatschappelijke gegevens zich laten oplossen, maar moeten teruggeleid tot den wil van Hem, Wiens wegen wel enkel licht zijn, maar voor ons onbegrijpelijk. Armoede en rijkdom ontvangen wij uit Zijn vaderlijke hand.

Deze belijdenis is van het hoogste gewicht.

Zij erkent Gods bestel in het sociale leven.

Zij eischt aanbidding van en berusting in Zijn regering, en terwijl wij ter eener zijde de verwording door de zonde met schaamte belijden, en onszelf moeten aanklagen vanwege de ellende en verwarring, die wij door onze ongehoorzaamheid over de wereld gebracht hebben, zien wij anderzijds in heel het leven de machtige hand van onzen hemelschen Koning, die tevens de getrouwe vaderhand is voor Zijn kinderen. Hij bepaalde onze plaats. Hij gaf ons onze woning. Hij wees ons den kring, waarin wij werken moeten. Hij bekleedde den een met gezag, en eischt van den ander onderworpenheid, en van Hem zijn alle dingen.

² Uit het Woord II, blz. 148.

de leer, die zijn leven beheerscht heeft in een wereldbeheerschend tijdsgewricht. „Het is er maar één“, dat zeggen wij van hem niet; en zoo zijn de communistische rouwzangen een onbewust terugrijpen naar dat geloof geweest, dat nog niet begraven is.

Rechter- of linkerzijde.

Het schijnt bij de Roomschen ook al den kant der pacificatie op te gaan. „De Nieuwe Eeuw“, tot nu toe min of meer officieel erkend als het blad van de linkerzijde van het Roomsche front, zal nu voortaan alle strijdfragen terugdringen en zich meer naar rechts oriënteren, gelijk het heet. Op een buitenstaander maakt dat bericht ongeveer denzelfden indruk, als onder ons ten aanzien van ons zelf is weergegeven in de uitspraak, dat „De Reformatie“ een zusje van „De Herant“ geworden was.

Intusschen hebben de Roomschen van de begrippen „rechts“ en „links“ andere voorstellingen dan wij. Als het waar is, wat beweerd wordt, dat de paus den man, die in de passiespelen te Oberammergau de Christus-figuur speelt, een decoratie thuis wil sturen, dan zouden wij ook den paus nog niet eens bij de linkerzijde durven indeelen, als hij met zijn dogmen brak, doch met behoud van zijn cultuurwaardering.

En de Hervormde Haarlemsche St.-Bavo-preekstoel moet verleden week gekraakt hebben van synthetische uitspraken, in den trant van een oud-roomsch netelenbossianisme, uit den mond van een oud-roomsch hoogwaardige. Waarom bij navraag de Haarlemsche dagbladen geen verslag bloken te geven van deze merkwaardige rede, is niet zoo makkelijk te doorgronden. Willen ze de verschuivingen niet laten zien? De steenen zullen haast spreken.

Het wordt op godsdienstig gebied al moeilijker, de begrippen rechter- en linkerzijde te onderscheiden. En in de Tweede Kamer ook. Als het waar zou zijn, dat de val des menschen en der engelen in accentverlegging ligt, dan zou onze eeuw al maar vallen-of-opstaan. Maar de Prediker, die over val en opstanding anders denkt, zegt: niets nieuws onder de zon.

K. SCHILDER.

Deze v
Het sta
lutie.

Het Ma
maal, op
vijandsch
omwentel
rust, nee
den, wa
voeren, m
Vader, en
den wil
ziel, uw
kalme o
deze ver
sen. En
zooals w
te hand
niet naar
keur, ma

Natuur

Om de
die uit
juist te k
een stap

Het is
geerte nie
haarheid
ook een
derne nat

De een
spel van
ook de f

De Gri
met natu

Het is
schap, di
vloed doe

Altijd w
wing, en
tot wijsge

Maar in
waardig v
begeerte
staan.

De natu
enorme
rijk, dat z
had

Zelfs z
op hun o
zoekende

Was he
gelaars, f
zoepbel?

Hegel b
logische
te knechte

74. Ale
byterian
don, Jam

Sinds 1
der 18e e
een versc
malige th
hand was
de volk v

Ook wi
het Geref
was uitge
dan helge
hen met
deze toch
leer verd
keling ge
rantie,
ten, proe
talent, ge
die algen
en omfre
voor onze
men in h
Eenig l
per te or
caut van
adverten

Is
die be
ALEX
levens

waartoe onze
en weg daar
niet is out.

sociale on-

van al het

rscheidenheid

ten wij eerst

artikel over

ongelijkheid

het planten-

eenvoudige

eder. Zij is

engeling, die

penbaart zich

ngelen, waar-

heerschap

leere dienen,

lappij van het

heid verschil

iden zal, en

bestel Gods.

ijke ongelijk-

op dit terrein

invloed geoe-

als wij later

en geworden.

l welbehagen

onderscheid

aders en kin-

geleerde, tus-

kijk en den

it de natuur

pelijke gege-

eten terugge-

ten wel enkel

. Armoede en

erlijke hand-

te gewicht.

ale leven.

sting in Zijn

zijde de ver-

te de ellende

gehoorzaam-

en, zien wij

achtige hand

evens de ge-

eren. Hij be-

woning. Hij

eken moeten.

eischt van

hem zijn alle

heeft in een

et is er maar

en zoo zijn

onbewust te

dat nog niet

nker zijde.

al den kant

Deze wetenschap geeft rust aan de ziel.
Het standpunt van Rousseau leidt tot revolutie.

Het Marxisme zaait, zoo zagen wij een vorige maal, opstand; kweekt ontevredenheid; prikkelt tot vijandschap; predikt haat, en baant den weg tot omwenteling. Doch wie het bestel Gods erkent, rust, neen niet in de zonde en zondige toestanden, waartegen hij gedurig den strijd heeft te voeren, maar in de leiding van onzen hemelschen Vader, en buigt zich eerbiedig en met ontzag voor den wil des Heeren. Hij kan zeggen: rust mijn ziel, uw God is koning, en hij wacht in heilige kalmte op den dag, waarop alle raadselen, ook deze verborgenheid zich voor hem zullen oplossen. En in dienzelfden wil Gods vindt hij ook, zooals wij later hopen te zien, de dringreden om te handelen en te werken zoolang het dag is, niet naar ons believen of naar menselijke willekeur, maar naar Zijn Woord en wet.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

Natuurwetenschap en wijsbegeerte.

Om de beteekenis van de nieuwste wijsbegeerte, die uit het „verscheurde bewustzijn“ ontsproot, juist te kunnen beoordeelen, moeten wij eerst nog een stap terug doen.

Het is noodig te weten, dat de moderne wijsbegeerte niet alleen een terugslag is op de onvruchtbaarheid van de idealistische wijsbegeerte, maar ook een reactie op de machteloosheid van de moderne natuurwetenschap.

De eeuw der Reformatie bood ons het schouwspel van een ontwakende natuurwetenschap, die ook de filosofie tot nieuwe daden bevruchtte.

De Grieksche filosofie was voor een groot deel met natuurkennis en natuurbespiegeling identisch. Het is een wet van saamhoorigheid en verwantschap, die de geheele geschiedenis door haar invloed doet gelden.

Altijd weer begint de filosofie met natuurbeschouwing, en omgekeerd prikkelt alle natuurontsluiering tot wijsgeerig denken.

Maar in den nieuweren tijd zien wij het merkwaardig verschijnsel, dat natuurwetenschap en wijsbegeerte eerst als antonogenisten tegenover elkander staan.

De natuurwetenschap, die in de 19de eeuw haar enorme vlucht begon, voelde zich in zichzelf zóó rijk, dat ze aan wijsgeerige bezinning geen behoefte had.

Zelfs zagen de genieën der wetenschap, trotsch op hun onloochenbare triomfen, minachtend op de „zoekende en tastende“ wijsbegeerte neer.

Was het idealisme van den grootsten aller bespiegelaars, Hegel, niet weggedreven als een spattende zeepbel?

Hegel had gepoogd alle wetenschappen, de theologische inbegrepen, saam te vatten en te ordenen, ja te knechten, in zijn systeem.

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

XCH.

74. Alexander Comrie. In „The Catholic Presbyterian“ 1882. January, March and April. London, James Nisbet & Co.

Sinds lang wist men, dat in de tweede helft der 18e eeuw het Gereformeerde denken ten onzent een verscherping had ontvangen, die door de toenmalige theologen aan de Universiteiten van de hand was gewezen, maar die bij het Gereformeerde volk warme sympathie had gewekt.

Ook wist men, dat deze nadere accentueering van het Gereformeerde beginsel van Comrie en Holliis was uitgegaan, en nog een ander karakter droeg dan hetgeen de Walchersche predikanten, en onder hen met name Brahe, hadden geleverd. Hadden deze toch bijna uitsluitend apologetisch de oude leer verdedigd, Comrie had een verdere ontwikkeling geboden en in het Examen van Tolerantie, zijn Catechismus en andere geschriften, proeven gegeven van uitnemend dialectisch talent, gepaard met innige Godsvrucht. Maar bij die algemeene aanduidingen bleef het dan ook; en omtrent de eigenlijke beteekenis van Comrie voor onze theologie en de toenmalige kerken, bleef men in het duister verkeerden.

Eenig licht in deze duisternis trachtte Dr. Kuyper te ontsteken. Daartoe plaatste hij in De Heraut van 4 en 11 September 1881 de volgende advertentie:

ALEXANDER COMRIE.

Is er ook iemand, uit of buiten Woubrugge, die bekend is met eenige levensbijzonderheid van ALEXANDER COMRIE? die eenige lijkrede of levensbeschrijving van hem kent? of ook brieven of

Maar (zoo zegt de Fransman) wie teveel omhelst verliest alles.

Wie alles begripen wil grijpt niets.

En de „mannen van het vak“ lachten om het kunstig „knutsel“, van een systeem, waarin de natuur met al haar majestueuze geheimen verredelijkt was.

De groote veroveraars van het rijk der natuur gordden zich aan om de oude filosofie te onttronen.

De „tijdegeest“ sprak het trotsche woord: Er is geen andere wetenschap dan de wetenschap der feiten.

De filosofie, zoover zij op ideeën berust, is waardeloos.

Van nu af aan zal alleen de filosofie gelden, die uit de resultaten der afzonderlijke wetenschappen is opgebouwd.

Hetgeen onze oogen hebben gezien, en onze handen getast, van de natuur, dat zullen wij den filosoof verkondigen!

Alzoo ontstond de nieuwe wijsbegeerte, die zich vierkant en hard tegenover de oude idealistische school stelde: het materialisme!

Karl Vogt bond den strijd aan tegen alle „leer“, die niet door de vijf zintuigen was gewaarborgd. De eenige werkelijkheid was hem „de materie“. De ziel gold hem niet anders dan als een functie van de hersenen.

Van hem is de beruchte term, dat de gedachten in (ongeveer) dezelfde verhouding staan tot de hersenen, als de gal staat tot de lever en de urine tot de nieren. Zelfs durfde hij (in zijn boek „Kolenbrandersgeloof en wetenschap“) verklaren, dat de mensch als natuurwezen zich in niets onderscheidt van het dier.

Moleschott werd de eigenlijke „begronder“ van het „wetenschappelijk“ materialisme door zijn werk: „De kringloop des levens“. Volgens hem is de mensch „restloos“ het product van zijn ouders en van de min, die hem voedt, van plaats en tijd, van lucht en weder, van kost en kleeding. Het denken is het fosforiceeren van de hersens. „De werkmans, die de fosforzure kalk uit de aarde haalt in het zweet zijns aanschijns, en de boer, die zijn akker met deze kalk mest, beseffen niet, dat zij niet alleen het voedsel voor het lichaam, maar ook voor de hersens produceeren“.

Büchner was de man, die deze „wetenschap“ onder het volk bracht, door zijn bekend geschrift „Kracht en stof“ (1854). De som van alle wijsheid vat hij samen in dit ééne: „Kracht en stof vormen beide van eeuwigheid en tot in eeuwigheid het geheel van verschijnselen, dat wij wereld noemen“.

Czolbe oordeelde, dat de drie genoemde collega's in de materialistische school nog niet wetenschappelijk genoeg waren en niet radicaal genoeg de speculatie (verzinnde en beschouwend) wijsbegeerte hadden uitgezuiverd.

In zijn „Nieuwe beschrijving van het sensualisme“ (1855) proklameert hij een beslissende uitbanning van al wat zweemt naar het bovenzinlijke. Alleen wanneer de mensch absoluut breekt met den „waanzin van het transcendent“ (wat boven

papieren van dezen godzaligen godgeleerde onder zijn berusting heeft?

Dr. A. KUYPER.

Amsterdam, 1 Sept. 1881.

(420)

Deze vraag nu bleef niet onbeantwoord. Van inwoners van Woubrugge, waar Comrie predikant was geweest, ontving Dr. Kuyper verscheidene particularia uit Comrie's leven. Voorts raadpleegde hij tevens eenige bronnen, die nog ongebruikt gebleven waren. En zoo kon hij weldra in een Engelsch maandschrift een drietal artikelen plaatsen, waarin hij de Schotten op Comrie als hun landsman wees. De titels der drie hoofdstukken van dit opstel luiden: I „His life and work in Holland“, II „His Conflict in Holland“, III „Lessons from his Career“.

Door de goede zorg van Dr. Geesink werden deze artikelen in het Nederlandsch overgezet, en opgenomen in De Heraut, jaargang 1883, nrs 271, 272, 273, 276, 279, 284, 288 en 299. Een uittreksel hieruit vond een plaats in Dictionary of National Biography, vol XI, pag. 454 en 455.

Dat Dr. Kuyper met heel zijn hart in dit onderwerp leefde, blijkt wel uit het volgende citaat, ontleend aan een hoofdstuk in De Heraut van 26 November 1882. Daar betoogt hij, dat de Heilige Geest bij de prediking niet aan den ambtelijken persoon gebonden is, maar in zijn goddelijke vrijmacht zich soms van een ander instrument bedient.

Ten voorbeeld strekke de gemeente van Woubrugge, eer Dr. Alexander Comrie er optrad. Die gemeente zat, gelijk Comrie het zelf beschrijft, in gerustheid. Ze sloep op het peluw harer doode rechtzinnigheid den slaap der bedwelmden. En zonder dat er stoornis van burgerlijke goedlevendheid was, was het leven Gods er toch niet. Maar zie, toen kwam er een veenwerker uit Boskoop naar Woubrugge. Die veenwerker had kennis aan genade en de Heere wierp in zijn ziel heerlijke bekooring over de gemeente van Woubrugge. Die man sprak met en bad voor de personen en opende hun de Schrift. En negen jaren lang duurde het, eer hij bij het boren in den bodem,

de ervaring uitgaat), zal hij in staat zijn zich een zuiver beeld te vormen van den samenhang der verschijnselen.

Boven deze pure materialisten uit rijst de gestalte van den zoöloog (dierkundige), Ernst Haeckel, met zijn in honderdduizenden exemplaren verspreid „De Wereldraadselen“ (1899).

De beteekenis van Haeckel bestaat hierin, dat hij de ontwikkelingsleer van Darwin construeert tot een stelselmatige wereldbeschouwing.

In zijn garderobe heeft deze geleerde ook den sierlijken mantel der bescheidenheid, die hij bij zekere gelegenheden aantrekt.

Hij schroomt b.v. niet aan het lezend publiek mee te delen, dat hij in zijne geschriften geen volledige verklaring van de natuurraadselen geeft, maar alleen aanbiedt de oplossing, voorzover zij bij den huidige stand der wetenschap mogelijk is. Hij noemt het daarom grenszins voor zijne verantwoording, wanneer de menschen zijn, deels op onderstellingen gebouwd, filosofie, als de absoluut geldende natuurwetenschap huldigen.

De groote vraag, die als een oerprobleem alle andere vragen in belangrijkheid overtreft, is, volgens Haeckel deze: Bestaat er een ding op zichzelf, d.i. ligt er een werkelijkheid ten grondslag aan de voor ons waarneembare verschijnselen?

Eigenlijk is deze oer-vraag dezelfde als de vraag naar het bestaan van God (de grond aller dingen).

Op deze vraag kan echter nooit een beslissend antwoord worden gegeven.

Wij weten het niet, en zullen het niet weten.

In plaats van over dit onoplosbaar raadsel te peinzen, doen wij beter een antwoord te zoeken op de raadselen der wereld, die wel binnen het bereik van onze wetenschap liggen.

Te dien einde moeten wij twee functies van het menschelijk kenvermogen in het werk stellen: de zinlijke waarneming en de bewuste overdenking.

De laatste is echter onderworpen aan de eerste. Er is geen kennis zonder ervaring.

Bij het onderzoek van de wereld komt Haeckel tot de conclusie, dat zij slechts uit één substantie bestaat (monisme!). Stof en geest zijn verschijnselen van dezelfde zelfstandigheid, of liever het verschijnsel van geestelijk leven is een gevolg van het bezielde zijn van het stof. De gansche natuur is opgebouwd uit bezielde atomen, die zich verbinden, in stijgende rangorde, tot organismen, het hoogst in den mensch. De ziel van den mensch is derhalve niet anders dan een actie van de hersens, welke ophoudt met den dood. De leer van de onsterfelijkheid der ziel is voor Haeckel een volkomen ongerijmdheid.

Wie Haeckel, op grond van de genoemde theorieën, een materialist noemt, heeft niet heelmaal ongelijk.

Maar zijn materialisme is toch van een enigszins ander soort dan het platte, botte, materialisme van Moleschott en Büchner.

Haeckel zelf ontkent, dat hij een materialist is. Immers de atomen zijn bij hem bezielde. In de materie

het water op zins spatten. Maar toen kwam het ook volheerlijk. Geheele gezinnen kwamen tot boete en berouw. De wateren des levens stroomden. En zelfs de rechtzinnige predikant, die eerst, o, zoo boos was geweest over dat opkomen van een buitenambtelijke opwekking, eindigde met van dan kansel zijn schuld te belijden en eere te geven aan dien God, die hem beschaamd en den veenwerker uit Boskoop gezegend had.

Op boeiende wijze verhaalt Dr. Kuyper in zijn opstel Comrie's leven en werken in Holland; verder teekent hij hem met voorliefde als den kampioen der orthodoxie, om hem eindelijk aan zijn lezers voor te houden als ons voorbeeld in den strijd tegen het rationalisme.

Het rationalisme is zulk een ontzettende vloek, dat al de kerken van het vasteland met uitzondering van de onzen, bij het doorstaan van de „vinnige koude“ van dezen schralen winter, tot een schier levenloze massa zijn verstijfd. Maar terwijl elders iedere geestelijke bloem, in open lucht gelaten, dood vroom, verborg ten onzent Comrie somnig onder het stroedak van onze boeren, vanwaar zij nu weder aan het licht zijn gebracht, — verwelkt, onthuterd, beschimmeld, — zeer zeker, maar nog met leven in zich! En zie, voor de bewaring van dit kostbare leven gevoelen wij ons, naast God aan Alexander Comrie en zijn uitnemende vrienden verplicht.

In 1892 promoveerde de heer A. G. Honig aan de Vrije Universiteit op een proefschrift over Alexander Comrie: de keurigste en volledige studie, die dusver over dezen theoloog het licht zag. Daarin wordt echter twijfel geopperd betreffende het aan Dr. Kuyper mondeling overgeleverde verhaal, als zou Comrie na een kleine schipbreuk naar Woubrugge verdood zijn. Zie hierover ook De Heraut, nr 2228, 2229 en 2230. Verder over Comrie: De Vleeschwording des Woords, blz 208; Het werk van den Heiligen Geest, Register: Anti-revolutionaire Staatskunde, Deel I, blz VIII en 594; De wortel in de dorre aarde, blz. 6.